

Passejant per la literatura catalana medieval!

David Torres

El sentit del títol d'aquest article vol ser doble. En primer lloc, imperatiu: cal que tornem, sense prejudicis, als textos i als autors medievals. En segon lloc, descriptiu: és evident que, com tota cultura, indefugiblement, la nostra té els fonaments en la tradició, que, també com totes, és rica, diversa i canviant, mai unívoca ni monolítica. Si tothom accepta aquesta segona idea, quan no es compleix la primera s'esdevé una anomalia cultural, un buit, la pèrdua no d'una baula, sinó de cinquanta mil baules de la cadena de la tradició, fenomen propi de les cultures que han rebut sotragades (per dir-ho suaument) i han patit els llargs efectes de l'acomplexament, l'autoodi i l'oblit. I una de dues, o ja ens va bé que això sigui així o refem aquestes baules i arribem algun dia a gaudir de tan bona salut com per exemple la cultura anglesa: el 1999, la traducció del "Beowulf", el poema anglès antic més famós, duta a terme pel Nobel irlandès Seamus Heaney, va encapçalar les llistes dels llibres més venuts, fins i tot per davant del fenomen de masses internacional Harry Potter!

La raó de ser nuclear de la companyia Faig Teatre és en una bona part la difusió i la promoció de la cultura literària i teatral d'una manera activa, basant-se en els recursos dramàtics i la sempre efectiva transmissió oral, per mirar, entre altres coses, d'omplir buits escandalosos que perduren en la nostra

Lectura dramatitzada de textos medievals per part de membres de Faig Teatre. Foto: Joan Calderer.

vida cultural. Atesos els (sempre modestos) objectius fundacionals del grup, era previsible que tard o d'hora es decidís a abordar la nostra rica tradició medieval, i quan el Centre de Pensament Cristià, junt amb altres entitats manresanes, va organitzar el cicle interdisciplinari "El nostre gòtic", durant l'octubre i el novembre

de 1999, i va oferir a Faig Teatre col·laborar-hi per tocar la vessant literària de l'època, el grup va trobar molt sucós aprofitar l'avinentsa per intentar refer unes quantes baules i atacar d'arrel, perquè encara ara és absolutament necessari, sobretot dos tòpics nefastos. Primer, que la literatura medieval, i encara més la catalana, és

carn d'arqueòlegs i ja no té res a veure amb nosaltres. En aquest sentit calia contribuir a donar a conèixer al públic, d'una forma tan directa com permet l'escenificació dramàtica, un tast dels fruits literaris de l'esplendorosa cultura catalana de l'època del gòtic i promoure'n l'ús, el consum, plenament vigent. Segon, que l'edat mitjana és una època obscura, salvatge, terrorífica, primitiva, incivilitzada. Però resulta que una època que, en el nostre cas, ha donat com a fruits l'art gòtic, les universitats, una literatura riquíssima i en molts aspectes pionera a Europea, una organització política i administrativa que és la cosa que s'assembla més a la democràcia del que es portava pel món en aquell moment, entre tantes altres coses, no es pot despatxar dient simplement que era obscura.

Sí, és veritat: ni a l'impressionant Egipte dels faraons, ni a les èpoques glòries de les cultures precolombianes ni a l'efervescent europa medieval de les corts reials es va impulsar cap sistema de sanitat pública, ni hi havia dret a percebre l'atur ni les dones tenien ni veu ni vot, etc, però analitzar les èpoques passades a partir d'aquests valors actuals o, més ben dit, a partir dels assoliments actuals en el llarg i inacabat procés històric cap a uns suposats avenços d'ordre divers i unes relacions socials més justes no ens permet analitzar amb rigor aquestes èpoques passades ni endinsar-nos-hi com cal (i diem *suposats* avenços i relacions socials més justes perquè ja sabem quins són, els grans èxits del segle vint, coronats gloriósament en aquest final de mil·lenni: genocidis impunes i entre encaixades diplomàtiques als Balcans i al Caucas, guerres de disseny per mantenir ben sanejada la indústria de la mort, Pinochets en estiuatge perpetu pel món, militars aznarians passant revista disfressats de ministres, alcaldes socialistes que mantenen oberts museus militars on es venen esvàstiques, liberalismes econòmics a cop de decrets i privilegis, mitjans de comunicació transformats en ministeris de propaganda del poder acrítics i laudatoris, revisionisme històric i negació dels evidents fets atroços del passat, promoció fins a l'asfíxia de l'oci autista, desmantella-

ment dels minsos drets laborals i de l'ensenyament públic... La llista és interminable). Per mirar de prop i entendre les èpoques passades cal utilitzar els criteris d'anàlisi que ofereix la mentalitat d'aquestes èpoques i no incórrer en l'anacronisme anticientífic d'utilitzar els criteris de la mentalitat moderna. Cal situar-se en el seu context, cal reconèixer-ne i fer-ne aflorar els valors i les organitzacions socioculturals intrínsecs per identificar, així, què era possible o impossible que s'hi esdevingués i quins eren els fenòmens que ultrapassaven els marges de la norma de l'època i, per tant, la convertien en un mosaic de processos i models simultanis. D'aquesta manera, es podrà copsar la riquesa, la complexitat, la diversitat i la imbricació d'elements sovint antagònics que es dona a totes les èpoques, que s'han de concebre com un continuum més que com una sèrie de blocs que són invalidats per la revolució del bloc següent, i finalment se'n podran identificar els valors universals, que són en definitiva, els que avui podem trobar interessants, atractius i, sobretot, proporcionadors de gaudi. Però no valors uni-

versals com ara que un autor parli d'un tema o l'abordi des d'una perspectiva afina a la sensibilitat actual (cosa impossible!), sinó valors universals en el sentit que aquest autor aborda el tema des de la complexitat malgrat les suposades cotilles de l'època. El valor universal no és que la tragèdia grega o Shakespeare ja parlin de l'adulteri, de l'ambició, del remordiment, de la traïció, etc, sinó que ja parlin de la complexitat de les relacions i la consciència humanes.

Només un exemple: no n'hi ha prou a explicar que a l'edat mitjana l'alta cultura escrita era custodiada, reescrita, cristianitzada i manipulada políticament per les institucions eclesiàstiques i per les corts reials; cal aclarir detalladament altres aspectes: que la immensa majoria de la població era analfabeta, no tenia accés ni a l'escriptura ni a la lectura; que hi havia un transvasament riquíssim, flexible i no dogmàtic entre l'alta cultura eclesiàstica i cortesana i la cultura popular, que la cristianització dels textos no tenia res a veure amb la tasca evangèlica preceptiva de l'Església actual i, sobretot, que a l'època ningú, absolutament ningú,

Portada de l'edició realitzada per Ed. Columna de l'obra *Mirall del fotre*, l'any 1996.

considerava un valor negatiu manipular els textos, perquè escriure, escriure el que fos, des d'un tractat teològic o mèdic fins a una novel·la de cavalleries equivalia a recuperar i refer sempre des dels interessos ideològics o artístics propis el que ja havien dit les *autoritats* del passat, els *auctores*. El saber es concebia acumulativament, i la creativitat de l'autor raïa en la tria, l'habilitat i l'interès a l'hora de reutilitzar tota una sèrie de materials i, lògicament, a l'hora d'omplir-hi els buits i de donar a la seva proposta la capacitat de transcendència artística o sapiencial. Per tant, nocions modernes com originalitat i plagi són, com a mínim, ridícules aplicades no ja només a l'edat mitjana, sinó ben bé fins a l'adveniment del romanticisme, que no s'hauria d'entendre com una revolució i un avenç respecte d'una època anterior que es considera inferior creativament, sinó com un canvi de paradigma artístic.

Els muntatge

Així, doncs, la proposta de Faig Teatre, l'espectacle titulat *Un passeig per la literatura catalana medieval*, dirigit per Lluís Calderer i escenificat per ell mateix, Mireia Cirera, Joan Cirera i Carol Ferrer els dies 3 i 17 de novembre de 1999 al bar Globus de Manresa, se centrava en aquests eixos apuntats més amunt i en d'altres més concretament d'eficàcia dramàtica: calia anar més enllà d'una simple lectura despullada de textos descontextualitzats i per tal d'aconseguir-ho es van utilitzar diverses estratègies. En primer lloc, els rapsodes van fer un intens treball de taula previ per estudiar a fons els textos i imbuir-se dels contextos, procediment habitual de Faig Teatre a l'hora de preparar els seus muntatges. En segon lloc, la tria d'autors i textos que va escollir el director era molt variada i volia ser un fresc representatiu de l'espèndol literària medieval, de la diversitat d'interessos que tenien els nostres escriptors de l'època del gòtic, del segle XIII al XV, de la diversitat d'àmbits en què es movien, sovint entrecreuats per productius vasos comunicants, i de la

diversitat de temes i enfocaments a l'hora de tractar-los. Lògicament, i sense que el comentari vulgui ser paternalista, sinó simplement descriptiu d'una realitat palesa, un dels recursos per escurçar distàncies amb un públic poc acostumat a enfrontar-se amb els textos medievals (que malauradament som la majoria de tots nosaltres) va ser incloure en la mateixa tria dels textos alguna concessió a una certa *morbositat* i, no cal dir-ho, a l'humor, al divertiment, a l'acudit, per tal de desmitificar visions, temes i tractaments a partir dels mateixos textos de l'època. En tercer lloc, l'estructura de l'espectacle combinava la lectura dramatitzada dels textos amb unes explicacions de caire informatiu sobre els autors i l'època que Lluís Calderer, a tall de narrador i una mica a l'estil Dario Fo, anava introduint entre text i text per contextualitzar-los, guiar el lector i anar configurant un mosaic de conjunt força complet. I en quart lloc, es va accentuar el joc de veus dramàtiques entre els diversos actors en aquelles peces que, malgrat ser poemes o prosa la majoria, més ho permetien.

Al muntatge hi trobàvem els textos següents. Un fragment de la crònica de Ramon Muntaner (1265-1336), un testimoni privilegiat de l'època perquè va ocupar importants càrrecs al servei dels nostres reis durant molts anys i escriví una excepcional mostra d'història literaturitzada sense parió a la resta de literatures europees, que, com era habitual a l'època, l'autor concebé per ser escoltada més que llegida i que influí molt en el *Tirant lo Blanc*, de Joanot Martorell. Una mostra dels exquisits exemples de Francesc Eiximenis (1327?-1409), interessants per l'avançat concepte de justícia que reflecteixen, i un altre text del mateix autor sobre urbanitat a taula que vessa de sinceritat escatològica. La farsa anònima *Disputa de Buc amb son cavall* (s. XV), que, segons Feliu Formosa, és "una impressionant afirmació d'individualisme prerenaixentista". La poesia d'Anselm Turmeda (-1352/55-d1423), mostra de l'escepticisme religiós i de les relacions entre les cultures del mediterrani a la baixa edat mitjana, un clàssic tant en àrab com en català, llengua que continuà conreant un cop

convertit a l'islam i establert a Tunis. El *Mirall del fotre* (s. XIV), tractat anònim de consells medicosexuals, que no és moralitzant, sinó que demostra la llibertat de pensament de l'època, anomenat el Kamasutra català per les afinitats amb l'hindú. I finalment, la poesia de Jaume Gassull (s. XV-a1515), satírica, costumista, eròtica i vivaça.

A tall de conclusió, val a dir que, per part de Faig Teatre, la valoració del resultat de l'espectacle ha de ser molt positiva. Un dels trets que caracteritzen els cicles que presenta el grup cada mig any al Globus és que des del primer espectacle ara fa 4 anys s'ha anat aplegant un nucli de públic que assisteix fidelment a tots els muntatges, o si més no intermitentment; un nucli que evidentment s'ha anat ampliant i al qual se suma la resta d'espectadors que van descobrint el grup i les seves propostes. Aquest és un factor que de vegades pot ser un defecte, sobretot pel que fa a un cert perill d'estancament en la projecció del grup, però altres vegades pot ser una gran qualitat, i en aquesta segona variable cal comptar-hi tot el que es relaciona amb la proximitat i el contacte amb el públic, l'intercanvi d'opinions, crítiques i propostes, el reeiximent en l'acte de comunicació que en definitiva aspira a ser tota manifestació dramàtica. En aquest sentit, al llarg de l'espectacle i després en la conversa i la valoració compartida, Faig Teatre va poder comprovar la sorpresa positiva, el creixent interès i les ganes d'aprofundir-hi en el futur que van despertar els textos, l'entorn cultural medieval que els havia vist néixer i la proposta escènica per mitjà de la qual es van oferir, tant en els espectadors que ja hi estaven més o menys familiaritzats com en els que els descobrien per primera vegada.

Si es va poder recuperar alguna baula i desmuntar ni que sigui mig tòpic, Faig Teatre ja es dona per satisfet. I no cal dir que anima a les entitats manresanes a continuar organitzant cicles interdisciplinaris d'aquest tipus i s'ofereix a col·laborar-hi.

David Torres

Filòleg, traductor i membre de Faig Teatre